

UTOLSÓ FEJEZET AZ APÁMRÓL

Danilo Kiš

Hogy bebizonyítsa mindenkinek: valóban megjavult az után a borzalmas nap után, amikor keresztre akarták feszíteni, mint Jézust, apám egyszerre olyan dolgokkal kezdett foglalkozni, amit sohasem vártak volna el tőle. Leveleket írt régen elfeledett barátainak és rokonainak, bocsánatot kért hűgától, akivel néhány évvel ezelőtt csúnyán összeveszett, rendezgette herbáriumait és jegyzeteit. Sőt igen alázatosan megkérte Rebeka nénit, engedje, hogy a muskátlijait locsolgassa teraszán!

Egy napon, amikor már egészen megszoktuk a koplalást, és amikor már örömmel állapítottuk meg, hogy „átvészeltük a válságot” (természetesen apámat idézem), és hogy most már hosszabb ideig is kibírjuk élelem nélkül, „a kalóriáknak azt az aranytartalékát fogyasztva, amit a szervezet gyűjtött nemcsak az utóbbi években, hanem egész életünk alatt, tudatában ennek, jobban mondva felkészülve az ilyen kínos meglepetésekre”, apámnak egy valóban lírai kirohanása volt. Nagy elszántságot és eltökéltséget sugárzó arccal kezébe vette botját, elballagott a kertbe, és vágni kezdte a csalánt. Botjával hajtogatta félre az orgonát rokonaink kertjében, s ha csalánra bukkant, tövében eltörte, ügyetlenül csapdosva a bokrot.

— Sohasem láttam még, hogy valaki egyszerre ennyi csalánt szedett volna — mondtam látszólag álmélkodva, mert bosszantani akartam.

Apám egy pillanatra felegyenesedett. Azt hittem, hogy most valami igen tanulságos és hasznos szentenciával fog válaszolni. De pillantására sem méltatott, csak meglazította nyakkendőjét, és behunyva szemét tovább verdeste az orgonát.

— Nagyon ügyetlenül csinálod — mondtam, csak hogy bosszantsam. — Ugyanannyi orgonát törtél le, mint amennyi csalánt.

— Fiatalember! — mondta apám, és egy pillanatra teljes magasságában felegyenesedett.

— Nagyon ügyetlenül csinálod — mondtam még egyszer.

Szemmel láthatóan zavarba hozta a protokoll szabályait semmibe vevő viselkedésem.

— Sohasem voltál megértő apád iránt — válaszolta dühösen. — Számmra teljesen érthetetlen módon véleményt kezdesz formálni apádról, holmi külső, teljesen lényegtelen és nem jellemző tények alapján, egyes eljárásaim alapján, amelyeket magasabb rendű követelmények vezérelnek, mély, számodra felfoghatatlan okokból. Mindez pedig a nyomorúságos kisvárosi, paraszti környezet hatása, ami igen egészségtelen jellemed kialakításának szempontjából. Megérttem, mert én mindent megérték: sajnos, te is, fiam, Brutus, apád ellen szövetkezel ezekkel a kisvárosi széltoókkal, az igentisztelt Rebeka asszony, állítólagos unokahúgom fiaival; Ottó úr hatása alá kerültél, és a főmagaságú idős hölgy... azt hiszem, tudod, kire gondolok... meg mindazok hatása alá, akik elhatározták, hogy kompromittálnak saját gyermekeim és az egész világ előtt...” Aztán időt sem hagyva, hogy válaszoljak és védekezzek, hirtelen sarkon fordult, és vaktában ütni kezdte az orgonabokrot, majd még egyszer, egészen váratlanul felegyenesedett és felém fordult, mintha csak a következtetést kellene megdönthetetlen érveihez fűznie. Láttam, hogy ez a gesztusa nem tartozik az általa játszott patetikus szerephez: őszinte és kétségbeesett kísérlet volt ez, hogy bennem tanút találjon mártíromságára: — Tudod-e, Andi, mióta dohányzik apád? Mondd csak: tudod-e?

— Tudom — mondtam elégedetten, hogy végre beszélni kezdett velem. — Már Bem hadseregében is cigarettáztál.

— Na látod, fiatalember. Nyolcvanat szívtam naponta. Ezzel erősítettem lelkemet és álmatlansággal meg munkával gyötört nyomorúságos testemet.

— Szimfóniát szívtál. Nyolcvanat naponta. Talán többet is.

— Nyolcvanat, néha százhuszat, fiatalember! Azt hiszem, nem kell többet mondanom. Eléggé érett vagy ahhoz, hogy ebből önállóan megszemenő következtetéseket vonj le, hogy figyeld szerencsétlen apádat és legalább ennek az egyetlen egy ténynek az alapján alkoss róla ítéletet, mellőzve azt a sok többi tényt, amely dicsfényként övezné eljárásaimat. Tudod-e te, fiatalember, mit jelent az, hogy ha valaki, aki naponta százhusz Szimfóniát szívtott, egyszerre, filozófiailag úgyszólván teljesen felkészületlenül, egyetlen egy szippantás nélkül marad?

— Mindezt megérttem — mondtam naivul. — De engedd meg, nem értem, mire kell nekem ez a rengeteg csalán?

— Jól van — mondta apám egy pillanatra megfélekedve a csalánról. — Jóllehet a jelen helyzetben egyáltalán nincs kedvem közelebbi magyarázatot fűzni eljárásaimhoz — túlságosan kényes dolgok ezek —, mégis megmondom, mire kell nekem ez a sok csalán. Csak ígérd meg, hogy teljesen megértő leszel. Mert ha valaki, aki naponta nyolcvan cigarettát szívtott el...

— Százhuszat apám!

— ... (szóval) százhuszat naponta, s egyetlen egy szippantás nélkül marad, e nagyszerű illúzió nélkül, akkor, el kell ismerned, fiatalember, nem képes válaszaiba és eljárásaiba beleadni teljes intellektuális erejét és belevinni bizonyítékait. Ezzel, fiatalember, tisztában kell lenned.

— Rendben van — mondtam. — Tulajdonképpen én is valami módon ideges vagyok, és így mindenkit meg tudok érteni.

Igazán sajnáltam. Az utóbbi időben teljesen tönkrement. Hirtelen abbahagyta az ivást, mert többé már nem adtak hitelt neki a kávéházakban, a megyében többé már egyetlen kávéház-tulajdonosnőt sem tudott elbájozni, s a hársfalevél és kutyatejgyökér keverékét sem bírta szivni, amivel korábban áltatta magát, erősítgetve és bizonygatva, hogy ebben a keverékben jókora adag mérgező sav van, amelynek a hatása a nikotinéhez hasonló. Kaucsukgallérja teljesen meglazult vékony libanyakán, s a széle egészen sárga volt.

— Többé semmit sem kérdezek tőled — mondtam békülékenyen. — Engedélyeddel, apám, itt maradok egészen a végéig, hogy lássam, mit csinálsz ebből a csalánból. Mert ahogyan én a dohányzáshoz értek...

— Levest csinállok belőle — egyenesedett fel olyan hirtelen, hogy hallottam megkínzott öreg csontjainak ropogását.

— Ahogyan én tudom — mondtam őszintén csodálkozva —, a csalánt dísznőknak szokták adni.

Magam is éreztem, hogy túlzok. Láttam, hogy óriási, emberfeletti erőfeszítésébe került, hogy fel ne ordítson. Nyelt egyet, és madármellhez hasonló ádámcsutkjája idegesen megremegett. Aztán látszólag nyugodt, de fojtott feszültséggel teli hangon megszólalt:

— Csodálkozással és sajnálkozással kell beismernem, *csodálkozással és sajnálkozással*, hogy egészen kispolgári és paraszti szokásokat vettél fel, kezdesz mindent az úgynevezett egészséges ész pimasz logikájával mérlegelni, ami nem más, (fiatalember), mint a magasabb rendű dolgok legnyomorúságosabb lefitymálása. Bizonyítéku pedig ezt a napnál is világosabb és megdönthetetlen tényt hozom fel: *a csalán, fiatalember, egyike volt az ételkülönlegességeknek Eszterházy gróf udvarán!* Még mindig azt állítod, hogy a csalánt *csak dísznőknak adják?!*

— Mindegy. Az életemre fogadom, hogy én ettől csalánkiütést vagy valami mást kapnék.

— Neveletlen viselkedésed és a tények semmibevevése mélyen sért és félelemmel tölt el — folytatta. — Mert ez bizonyítéku szolgál számomra, ez egy bizonyítéku több, mekkora hatással volt rád ez a paraszti *milieu*, ez a magasabb rendű, magasra céloktól és fogalmaktól megfosztott beteges környezet, ez a földszinti logika, amely a közönségességen túl nem lát semmit, ez az élet és ezek a szokások, amelyekben nincs merészség és kockázat. Ismétlem, a *csalánt*, ezt egyszer könyvekben ellenőrizheted, *annak idején Európa egyik legtekintélyesebb családjának udvarán ették*. Eszményi élelem volt ez a szellemi, művészi tevékenység serkentésére. Ilyen csalánleves — *potage d'ortie* — mellett muzsikáltak és komponáltak, tőle nemesedett a szellem, finomodott a hallás.

Ezután fájdalmas fintorokat vágva pusztá kézzel kezdte tépdetni a csalánleveleket, s fekete kalapjába gyömöszölte. Hóna alá vette ezt a bűbajos kalapot, és lassan megindult hazafelé, mint egy peripatetikus, amikor valami éles elméjű válaszon tűnődik, ami a filozófia egyik alapja, a szónoklás, és éleselméjűség egyik virága lesz.

Tudtam, hogy a teraszon lesz majd valaki rokonaink közül, akikkel apa megint haragban volt, s ezért zsebrevágtam a kezem, feltettem a pléhpfót és fűtyürészve megindultam utána.

Tényleg, ha látták volna apámat, hogyan lépked rokonaink teraszán mellett, szélesen hadonászva botjával, teljesen lenyűgözve gondolatainak súlyától, egy pillanatra sem jutott volna eszükbe, hogy hóna alatt a kalapban csalánt visz, amiből szilárd eltökélése szerint olyan levest főz, amilyent Európa egyik legtekintélyesebb családjának udvarán ettek.

Jól tudtuk, hogy ez a mese a csalánról bevezetés egy nagy játékba, valami katasztrófa előjele. Mert apám úgy szedte a csalánt, mint ahogyan a kutya rágja a füvet vihar előtt: dühösen tehetetlenségében, hogy nem szíthat tüzet. Vártunk tehát, mintha lesben állnánk. Úgy tűnt azonban, legalábbis az első pillanatban, hogy a szélcsend hosszabb ideig fog tartani. Előttünk továbbra is szórta a hamut fejére és írta leveleit, hosszú leveleit hűgáinak és barátainak, néha bölcs és tanulságos, néha meg olyan komor leveleket, mint a végrendelet. Akkor azután egy napon ismét feltette félcilinderét és elindult Pestre, miután előbb összecsókolgt mindannyiunkat, sőt még rokonainkat is, akikkel haragban volt, s akik nem leplezték csodálkozásukat és bizalmatlanságukat e gesztus láttán. — Fokozni kell éberségünket — mondta Ottó bácsi, amint apám hátat fordított nekik —, mert még dinamitot vagy valami pokolgépet hoz Pestről. — Ekkor a ház elé érkezett a kocsi, amiben apám jelentőségteljesen helyet foglalt, majd odahívott és megkért, hogy kísérem ki az állomásra. Anyám szemével intett, hogy kövessem, és sakotmondó, figyelmeztető tekintettel nézett utánam.

A kocsiban apám és Horgos úr, a fuvaros és fiákeros között ültem, s egész úton egy szót sem szóltunk. Apámra hagytam a kezdeményezést, hallgatásommal bosszantani akartam és arra késztetni, hogy nyilatkozzon, tárulkozzon fel előttem. Csak a vasúti étteremben szólalt meg, ahol megivott egy cikóriát, amit hosszú, kínos szünet után rendelt meg. Láttam, hogy töri magát, visszafojtja fohászát az alkoholért, s ezt áldozatnak, jó jelnek tekintettem.

— Felhasználom az éleslátásnak és a kölcsönös bizalomnak ezt a pillanatát, hogy néhány szót mondjak neked — kezdte. — Mert a hazug látszat ellenére is hiszem, te vagy az egyetlen, aki még megértéssel van irántam, s aki képes minden gyengeségemet (látod, én beismerem gyengeségeimet is) valami mélyebb nézőpontból, megértéssel szemlélni. . . Tudom, tudom, nem tudod megbocsátani önzésemet, a világgal való összeférhetlenségemet. Lehet, hogy igazad van, de most már a vezeklésre és a magyarázkodásra is egyaránt késő van. Érted: most már késő van, fiatalember. . . De engedd meg, hogy még néhány szót szóljak. Szerepem, az áldozat szerepe, amelyet több-kevesebb sikerrel egész életemben játszottam — mert az ember tulajdonképpen megjátssza életét, sorsát —, szóval ez a szerep lassan a vége felé közeledik. Nem lehet, fiatalember, és ezt egyszer s mindenkorra védj eszedbe, nem lehet egy egész életen át az áldozat szerepét játszani anélkül, hogy az ember végül maga is áldozattá ne váljék. És látod, itt most már semmit sem lehet tenni, kénytelen leszek arra törekedni, hogy

méltóképpen és mindvégig eljátsszam ezt a szerepet. Ezzel fogom kiváltani magam, ez lesz a megbocsátás részletekről.

Be kell ismernem, nem értettem meg éppen. De éreztem, hogy szokásos oktávjánál valamivel mélyebb oktávból beszél, az őszinteség oktávjából, ami már rég elhalt benne, s ezért szokatlanul, megindítóan hangzott. A vidéki vasútállomás kis éttermében ültünk, majdnem egyedül, *tête-à-tête* a piszkos kockás abrosz fölött. Késő nyári délután volt, és a legyek saját röptüktől és a melegtől kábultan hullottak a levegőből. A gulyás és a padlókenőcs szaga terjengett. A sarokban egy cimbalom állt posztóval borítva, mint valami koporsó. A légyfogó alig észrevehetően himbálózott, lustán mérve a perceket. Az üvegek a polcokon délutáni álmukat aludták, napsugárral és saját súlyukkal telítve, mint a rügyek vagy a gránátok.

— Vannak emberek — folytatta apám —, akik azért születtek, hogy szerencsétlenek legyenek, és másoknak is szerencsétlenséget okozzanak, akik valami égi, számunkra érthetetlen mesterkedések áldozatai, a mennyei gépezet kísérleti nyulai, lázadók, akiknek a lázadó szerepét adták, de akik a mennyei komédia kegyetlen logikája folytán szárnyaszegetten születtek. Titánok ezek, titáni erő nélkül, kis csenevész titánocskák, akiknek a nagyságból csak egy kegyetlen adag érzékenység adatott, amelyben, mint az alkoholban, feloldódik hitvány erejük. Saját csillaguk után mennek, beteges érzékenységük után, titáni tervektől és szándékoktól hajtva, és azután megtörnek, mint a hullámok a közönségesség köszirtjein. A kegyetlenség tetőfoka pedig az éleslátás, saját határaiknak felismerése, a távok gyötrő tudata. Én magamat abban a szerepben nézem, amit az ég és a sors kényszerített rám, minden pillanatban tudatában vagyok szerepemnek, de ugyanakkor teljesen tehetetlen is, hogy szembeszegüljek vele a logika vagy akarat erejével... Szerencsére, mint ahogyan mondtam, ez az én szerepem közeledik a vége felé...

Az őszinteség és éleslátás eme ritka pillanatát megzavarta a vonat érkezése. Apám császári borralalót hagyott hátra, és titkát magával vitte a sírba.

Pestről visszatérve — alig három-négy napot töltött ott — egy lombfűrészkészletet hozott nekem, mint ahogyan megígérte azon a napon, amikor elutazása előtt az állomáson beszélgetünk. Volt ebben a gesztusában valami megható őszinteség. Begyesen járkált le-föl a házban, látszólag közömbösen, mint aki már megszokta, hogy ajándékokat hozzon, és kegyes cselekedeteket végezzen, de mi jól tudtuk, mekkora áldozat volt ez számára, és mekkora, ha akarják, bizonyítéka jószívűségének, mert kétségtelenül óriási erőfeszítésébe került, hogy ezt a kívánságomat, amit inkább a rend kedvéért mondtam ki, eleve kételkedve abban, hogy teljesíti, eszében tartsa egy ilyen, mindenképpen misszionáriusi utazás alatt. Ez a lombfűrészkészlet pedig, ez a miniatűr ácsműhely csak része volt egy réges-régi álmomnak, kiteljesedése hajlamomnak, eszköze az ácsmesterség iránti, velem születet tehetőségemnek; ez a tehetségem leghevesebb vallási révületem és kamaszkor előtti válságaim idején jutott a csúcspontra: amióta katekizmu-

som egy címiratán egy rézkarcon (A negyedik parancsolatról című fejezet fölött) megláttam a gyermek Jézust, kezében vésővel és kalapáccsal, még inkább erősödött bennem a hajlam az ácsmesterség iránt. A rézkarc alatt égő kurzívval ez állt: *Szüleinek szófogadó gyermeke volt*, amit közvetlen kapcsolatba hoztam az ácsmesterséggel, mert úgy véltem, hogy háromlábú faszékeket csinálni a szülőkhöz és az istenhez való hűség tetőpontja, imádsághoz vagy a nagybőjthöz hasonló jelkép.

Ottó bácsi, aki még mindig bizalmatlan volt apám iránt, kihasználta apám egyik délutáni peripatetikus sétáját, és azzal a kifogással, hogy nagyon érdeklő apám ajándéka, kezdte szétszerelni a szerszámokat, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy megtalálja a gyutacsot. Visszafojtott lélegzettel, messze eltartva szemétől óvatosan csavarta le a fűrő fogóját és megpróbált bekukkantani minden gépezet titkaiba, hogy megvizsgálja belsejüket, hogy ártatlan külsejük mögött felfedje pokoli visszajukat. Homlokán nagy izzadságcsöppek gyöngyöztek.

Természetesen ez Ottó bácsi túlzása, beteges élet- és vagyonszűrése volt, mert apám minden gyanakvásunk és kételkedésünk ellenére is megjavult. Ez már nem volt többé színészkedés. Sőt. Abba a fenséges *lucida intervalla*-ba jutott, amibe csak a nagy elmék jutnak, nyugodtan szembenézve a halállal, mondhatnám filozófiailag felkészülve rá.

Anyám szótlánul készítette apám aktatáskáját, lehajtott fejjel, teljes tisztelettel. Nyilvánvalóan mindent megbocsátott neki. De azért semmit sem akart mondani, nem akarta megzavarni fenséges, tisztelget érdemlő nyugalmát. Az aktatáskába ennek az isteni bohócnak a híres ruháit csomagolta, aki nyugdíjba vonult, magával cipelve famózus kellékeit. A csikos pizsama mellett, amelyben néhányszor a családot védő apa és a védelmező apa szerepében jelent meg (amikor a pogrom idején vasvégű botjával az ajtót nyomta, miközben kívülről veszettül verték az ajtót), e csikos pizsama mellett, amely hasonló volt azokhoz, amiket az elmeógyógyintézetekben és szanatóriumokban viselt, kikeményített, elnyútt fehér ingei feküdtek, mellettük pedig, mint virágjuk és koronájuk, egy köteg magas kaucsukgallér, gumival összeszorítva, fényes és kemény, nikotintól sárga gallérok; egy köteg fekete nyakkendő, olyan hosszú nyakkendők, mint a vízitők szára; egy pár álezüst, monogramos királyi gyűrűhöz hasonló manzsettagomb.

Ki merte volna hát apámat egy kereskedelmi utazóval összehasonlítani?

Amikor útnak indult, gyönyörű nyári nap volt. A nagy Római úton ment, lendületesen, szélesen hadonászva botjával, s mi két lépésről kísértük, tisztelve nyugalmát. De amikor a Római útról a poros falusi ösvényre kellett áttérnünk, apám rohamosan veszíteni kezdte erejét, lankadni kezdett, egész súlyával botjára nehezedett, ami azt bizonyította, hogy lúdtalpa megtagadta az engedelmisséget, és hogy belső tüze hamvadni kezdett. Természetesen ezt ő sohasem ismerte volna be, és soha életében nem szánta volna magát arra a lépésre, amire

anyám: megállította a cigánytaligát, és megkérte a cigányokat, hogy vegyék fel az urat, mert az úr lúdtalpú, az úr nem bírja ki gyalog Baksáig. Cserébe odaadja nekik a muszlinkendőjét. Apa felmászott a kocsiba, úgy, mintha ellenkezne, mintha ezt a többiek kedvéért tenné. De amikor az elülső ülésen a fiatal cigánylány mellé került (mi a kocsi után lépkedtünk), egyszerre megint a régi, nagy, egyenes tartású, gáláns, gazdagságot megvető Eduard Sam lett.

A kocsit két kis rühes öszvér húzza, baktatnak a poros, falusi úton, a taligában pedig, a szakadozott sátor alatt, nyivákolnak a lurkók, mint a kismacskák, zötyögnek a lábasok és teknők, a fiatal, bajszos cigány pedig egy szippantást kínál apámnak pipájából. Így ül apám a taligában a fiatal, duzzadt mellű cigánylány mellett, ül, mint a walesi herceg, vagy ha akarják, mint valami krupié vagy *maitre d'hôtel* (mint valami bűvész, cirkuszi menedzser, oroszlánszelídítő, kém, antropológus, fizetőpincér, csempész, kvekker-misszionárius, mint valami inkognitóban utazó uralkodó, mint valami tanfelügyelő, falusi orvos, és végül, mint valami nyugat-európai borotvapenge-cég kereskedelmi utazója), egyenes tartással ül, büszkén, fenségesen olimpiai nyugalmában, félcilinderjének sötét koronája alatt, amelyre virágporként ülepedik az út pora.

Ez idő alatt Rheinweinék házában:

Rheinwein úr, kis kopasz, rövid kezű, csenevész kereskedő, csigaszerű orral, vállá közé húzott fejjel görnyedten áll a széken, és apró szemével nézelődik ezekről a falábakról, amelyek felemelték, és egyúttal mások szeme elé helyezték úgy, hogy zavarodottan egy kissé meg kell görnyednie, be kell húzódnia púpjába, mint saját héjába, amiből csak rekedt hangja hallatszik. Kezében hatalmas kettős könyvelési füzetet tart, úgy tartja, mint Mózes a kötábláit a Sínai hegyen és kiabál:

— Eine Singermaschine!

— Ja.

— Egy nagy kétszárnyas tükör.

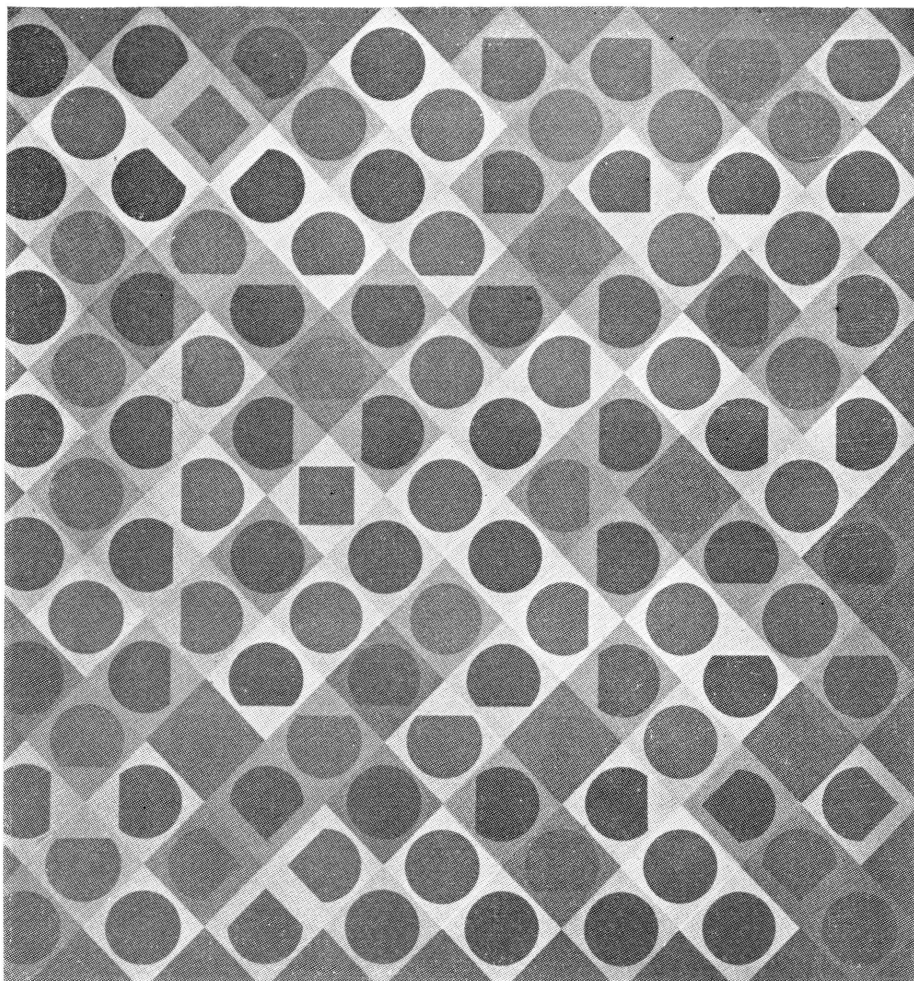
(Szünet)

— Egy nagy kétszárnyas tükör!

A szolga (németül): „Nem találjuk, uram”.

Pillanatnyi zavar. A munkások és szolgák ide-oda csellengenek a bútorok között az udvaron és a szobákban, Rheinwein úr türelmesen pislog apró szemével, s madártávlatából tükrét keresi, ami elhányódott ebben a nagy népvándorlásban, ebben az özönvíz előtti zürzavarral teli történelmi órában. Rheinwein asszony, ez a terebélyes, szőrös hölgy, fején régimódi nagy karimájú kalappal, a földön utána húzódó uszályokkal, a félig üres szalonokban forgolódik teljesen elveszve, megfosztva kulisszáitól, amelyek között leélte kispolgári életét; meghatóan ügyetlen értelmetlen császkálásában, kis, pergamenfehérségű, egészségtől duzzadó kezében az abszurd és anakronisztikus legyezővel.

De minden rendben van. A tükröt előhúzták a sötétségből (perzsa szőnyeg volt ráborítva), s a munkások most óvatosan emelik a szekérre. A hatalmas zsibvásár fölé emelt tükörben egy idillikus nyári tájkép

VASARELY VICTOR (Franciaország)

Planetáris folklór, 1961

tükröződik minden zöld színével és napfényével együtt, egy tenyérnyi világoskék éggel, amelyen tiszta felhők úsznak, mint a flamand festők képein. Noé utódjai úgy mennek a halálba, mint a fáraók fenséges piramisaik nyugalmaiba, s naivul magukkal viszik minden e világi javukat. Szőnyegek, gobelinek, mosdótálak, porcelánkádad, szekreterek, tükrös kredencek, márványasztalok, régi, drága bőrkötésű könyvek, trónhoz hasonló biedermeier fotelek, díványok, szekrények, edények, üvegholmi, kristály, cserepes fikuszok, cserepes oleanderek, muskátlik, japán narancsok, citromfák, párbajpisztolydobozhoz hasonló ezüst evőeszköz-készlet-dobozok, belülről vörös posztóval borítva, pianinó, hegedűtok, mint valami kis gyermekkoporsó, irattartók, barokk-keretes családi fényképek, megbolygatva poros nyugalmaikban, megfosztva vertikális örökkévalóságuktól, lealázó, istenkáromló perspektívákba helyezve, fejjel lefelé, vagy lehetetlen rövidülésekben, amikor eltűnik az arckifejezés és a jellem ereje, oltárhoz hasonló faliórák arany ingalappal, és apró aranyalmához hasonló cizellált vekkerek, nagy fekete esernyők, mint összecsavart gyászszászlok, tarka, divatjamúlt, babos női esernyők, hosszú, aranyozott fogókkal, habkönnyűek, mint a csipkészelű selyemkombinék, mérlegek, a merkantilizmus történelmének egész múzeuma a bronzkorszaktól napjainkig, cinkből készült mérleg-súlyok dobozokban, nagyságuk rangsora szerint sorakoztatva, szövet-, cic- és moaréselyemvégek, amelyekről mint kitüntetések lógnak az aranyozott reklámkartondarabok az árral, a számmal és a cég védjegyével valami ártatlan báránka vagy margaréta formájában, rejtélyes ládák hatalmas lakatokkal, előkelő sárga kofferek és neszesszerek, amelyek még a cserzett bőr szagát árasztják, duzzadtan, degeszre tömve, csillogó, nikkelezett kapsokkal, keresztcsíjakkal összefogva, vaskályhák, amelyekből korom hullik, csöveik ütegének kíséretében. biliárdasztal, egy rétet ábrázoló kulissza, ami nagy nehezen fér keresztül az ajtón, a munkások kiabálása és káromkodása közepette, milliméterről milliméterre halad átkozódásoktól és káromkodásoktól kísérvé, mint Keopsz piramisának valamelyik átkozott szikladarabja; aztán egy hordár kihozza a biliárdgolyókat, óvatosan tartva a tenyérén, mint a most megtojt, még meleg kacsatojásokat.

— *Ein Lüster!*

— *Noch ein Lüster!*

— *Ein Halbzylinder!*

— *Ein Frack!*

— *Noch ein Frack!*

— *Ein Frack. Mondtam: ein Frack!*

Kézről kézre jár ez a hatalmas ócskasághalmaz, ez az egykori gazdagság, egyszerre megfosztva értelmétől és céljától. A szekrények sötét múzeumi mélyéről és a bódék, szalonok meg raktárak sötét sarkaiából, a padlásról és penészszagú pincékből kikerülve egyszerre devalválódni, bomlani kezd a napfényvel érintkezve, sötétedni, mint a lakmusz, rothadni, mállani, árnyékká, pókhálóvá, *reliquiae reliquiarum*-má, porrá és hamuvá változni.

A szekér pedig hihetetlen ügyességgel telik, a holmi a szekér, a karosszéria részévé válik, beépítik a holmit a szekérbe, mint szerves részét, mint félemeletét, a szekér ettől növekszik, többemeletessé vá-

lik, a magasba emelkedik mint állványok, amelyeket zseniális építésszek bölcsességével, de *ad hoc* tervek alapján építettek, valami sohasem isméltlődő sugallat szerint. Még csak egy tű kell az egyik vagy a másik oldalra, és szétesik ez a zseniális architektúra, amely egyedül az egyensúly törvényei vagy az ekvilibrisztika titkos formulái segítségével tartja magát a levegőben. Valóban: ez az utolsó dolog: egy messzing csapot, amit az imént csavartak le, s ami még csöpög, egy felfordított szék lábai közé tettek — az utolsó milligrammos súlyt pedig a jobboldali serpenyőbe. Az egyensúly, mint valami patikusmérleg láthatatlan mutatója, egy vonalban van a kocsirúddal, pontosan a lovak füle között. Abszolút egyensúly.

Hopp!

Egy szürke macska felugrott a szekérre, és a hegedűtok oldalára ült. Fülel. Köteleket dobna át a szekéren, mint a koporsón.

A másik szekérbe liszttel és búzával telt zsákokat raknak, a nullás liszt lebeg a levegőben, mint puder régi dobozokból; kukoricás-, búzás-, krumplicsások, kávésdobozok, rizzsel, fűszerekkel és pirosaprikával telt dobozok: babiloni illatzavar. A kocsisok lapáttal türelmesen takarítják a friss lócitromokat a nehézkes steierlovak alól, amelyek teljesen megzavarodva ettől az emberi zürzavartól, kapálnak.

Ezután hozzák ki az üvegeket és a szlatkóval meg gyümölcssízzel telt befőttesüvegeket, rajtuk címkék, amelyeken dátumok és a gyümölcs neve áll, sonkákat és hosszú kolbászfüzéreket, malomkő nagyságú sajtokat, a munkások sörös- és boroshordókat görgetnek, cipelik a zsírral és olajjal telt kannákat, hatalmas bádoggannákat, amelyeken az európai monopol nagyjainak nevei hivalkodnak: sötét, félgót betűkkel, mint amilyen a sírfeliratokon és címereken van. Csengnek az üvegek a ládákban mint az ágyúgolyók, a pezsgőt olyan óvatosan viszik, mintha nitroglicerint lenne, az ásványvíz pedig, amellyel a hordárok frissítik fel magukat, halkán pukkan, s alig nedvesíti be Ferenc József szakállát a *Ferenc József keserűvíz* feliratú címkén.

Az özönvíz előtti kitelepülés e nyomorúságos parafrázisát, Noé bárkájának ezt a szárazföldi, e világi reprizét, a bibliai isteni komédia e megisméltetését következetesen végigjártasszák. Noé utódjai a tapasztalatokon okulva magukkal viszik (a negyedik, ötödik és hatodik szekérben) a szarvasmarha és baromfi példányokat is, a tyúkok eszeveszetteen kotkodácsolnak, a libák ki-kidugják fejüket a drótháló minden szemén, mintha kötnének, sziszegnek ostoba tehetetlenségükben és zavarukban, a kanárik ugrándoznak és öngyilkosok módjára repülnek neki a drótnak, a papagáj az általános kavarodástól zavartan egyetlen egy emberi szóra sem tud visszaemlékezni, még egyetlen egy káromkodásra sem, hanem csak papagájnyelvén rikácsol, a kutyák pedig morognak és ugatnak, méltóságteljesen mint az oroszlanok, aztán üvöltöni kezdenek, mint tűzvész előtt szoktak, miközben a borjak könnyörgő fájdalmas, szinte emberi hangon hívják tejanyjukat...

Ebben a pillanatban Rheinwein úr megpillantotta apámat, ahogyan lelépett a cigánytaligáról.

— Hé, Sam! — kiáltott Rheinwein úr a szekérről. — És hol az ön holmija, Sam?

Apám égnek emelte arcát és színpadiasan leemelte kalapját:

— *Omnia mea mecum porto!* — mondta és felemelte aktatáskáját, majd leejtette a porba, fennkölten, mintha gyermekeket dobálna a tűzbe.

Eduard Sam, az én fenséges apám, a kocsi tetejéről légies csókokat küldött nekünk tenyerébe fújva, mintha szappanbuborékokat fakasztana. Természetesen ez az ő lírai bohócmaszkjá, egyike az utolsóknak, nem a bámész, kisszámú közönség felvidítésére szolgált, hanem leplezni akarta vele a pillanat fennkölségét, elsősorban pedig gúnyolódni akart Rheinwein úrral, aki ezt az utazást nyilvánvalóan egészen tragikusan, fáraói komolysággal vette. Mivel nem volt mersze egészen nyíltan szembeszállni vele, arcába nevetni (mert mégis ennyi belátása volt, hisz Rheinwein úr vitte őt a kocsiján), apám megpróbálta diszkréten devalválni Rheinwein úr magasztos viselkedését, s ezért a vándorszínész és vásári bohóc alakját magára öltve egyszerre gúnyolni kezdte Noé utódjainak fenséges szerepét is, epés megjegyzéseket tett az olyan szent dolgokra, mint például az igazak, az Őszövettség, isten választottjai, s e megjegyzéseit istenkáromlóan keverte a steierlovakra és a tehének tejelésére tett megjegyzéseivel. Félcilinderét térdén tartotta, s ezzel a gesztussal világosan tudtunkra adta, hogy szándékában áll egészen leereszkedni a rezonőr szintjére ebben az olcsó bohózatban, vagy pedig, egyszerűen nem tudta kalapját, ezt a patetikus koronát, ezt a konfekció-töviskoszorút enyhe kárörömmel telített, valójában igazi fennkölségtől mentes szerepébe illeszteni.

— Értem egyáltalán ne aggódjatok — mondta félarccal felénk fordulva, míg a kocsi mellett lépkedtünk —, mondom, egyáltalán ne aggódjatok, mert lám, Rheinwein úr testvéri bőkezűséggel oltalmába fogadott, és ezekkel a pegazusokkal — apám a nehéz steierlovakra mutatott — épen és egészségesen jutunk el a piramisokig, isten kezétől és igazságosságától vezérelve. A jóságos Rheinweni úr kincsével, rajnai borával meg halhatatlanságot vásárolunk, mint a farizeusok, vagy legalábbis mint Júdás, és Gilgameshoz hasonlóan diadalmasan bevonulunk a halhatatlanság tájaira, a piramis őreit aranyakkal megvesztegetve és az örökkévalóság kapujánál álló öröket rajnai borral lerészegítve. — Apám ismét szájához emelte tenyerét, és a levegőbe dobott egy csókot, hogy eloszlasson minden esetleges kételkedést szavainak értelmét illetően.

Lassan lemaradunk a kocsi mögött, lankadtan és fehéren a portól, és már csak a távolból halljuk apám handabandázását, ami ismét valami világ arcába dobott fenséges szolilokviummá változik. Már alig vesszük ki a szavait, amelyeket a kocsi csikongása fed, meg az állatok bibliai nyüzsgése; az állatok cirkuszi ketreceikben fájdalmasan, elvezetetten vonítanak, maguk mögött hagyva a zöld, napsütötte tájakat, amelyek valami, majdnem emberi, nosztalgiát ébresztenek bennük, és valami felfoghatatlan rettegést, mert ösztönösen érzik (bibliai tapasztalat) valami nagy apokaliptikus özönvíz előszelét. A két határ mezsgyéjén, amikor már elhalt a borjak fájdalmas harsonázása, a kutyák ugatása és a kacsák hápogása, apám ismét feltette kalapját és lehaj-

totta fenséges fejét, mert nem tudta mindvégig megtartani arcán a rezonőr olcsó maszkját ebben az életrámában.

— A szerencsétlen — mondta anyám —, azt hittem, elsírja magát.

A kocsi lassan veszett bele a messzeségbe, porral borítva, mint valami rongyokba bugyolált, értékes doboz.

(Részlet a *Kert, hamu* című regényből)

Hornyik György fordítása